

Σκουρής Δ. Ιωάννης

Υποψήφιος Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας  
Εθνικόν & Καποδιστριακόν Πανεπιστήμιον Αθηνών

---

**Διαλεκτικές (ανα)παραστάσεις οντολογίας του νομαδικού υποκειμένου:  
το παράδειγμα της οριακότητας στην ελληνική (μετα)νεωτερική  
λογοτεχνία**

Επόπτης: Δ. Αγγελάτος, Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας και Θεωρίας της Λογοτεχνίας

Λέξεις-Κλειδιά: υποκείμενο, υποκειμενοποίηση, διαλεκτική, νομαδισμός, νομαδικό υποκείμενο, μετανεωτερικό υποκείμενο, (ανα)παραστάση, διαφορά, συστημική βία, (νεο)ελληνικότητα, μετανεωτερικότητα, μεταμοντέρνο, έμφυλες ταυτότητες.

**1.a. Ελληνική Περίληψη**

Σκοπός της υπό εκπόνηση διδακτορικής διατριβής είναι να μελετήσει την οντολογία του υποκειμένου, όπως αυτή συντίθεται (ανα)παραστατικά με όρους διαλεκτικών σχέσεων και πραγματώνεται στα λογοτεχνικά κείμενα της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Σημείο εκκίνησης της πραγμάτευσης των λογοτεχνικών παραδειγμάτων θα αποτελέσουν τα νέα καλλιτεχνικά και λογοτεχνικά μορφώματα, όπως εμφανίζονται με το περιοδικό *Πάλι* (1964-1966), τα οποία διαφοροποιούνται από την έννοια (και το βίωμα) της μεταπολεμικότητας και εκφράζονται πρωτοποριακά (κατά τους δικούς τους αυτοπροσδιορισμούς). Εξίσου αφετηριακή παραδοχή αποτελεί η δεξίωση τέτοιων μορφωμάτων στην ποίηση, της οποίας η μορφική οργάνωση και η πυκνότητα επιτρέπουν την εισαγωγή νέων στοιχείων. Για να καταστεί εφικτή η παραπάνω προσέγγιση, προτείνεται η συνθεώρηση εργαλείων της Θεωρίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας σύμφωνα με τις σύγχρονες έρευνες στο πεδίο των λογοτεχνικών σπουδών και δη των πολιτισμικών. Αναφορικά με την υποκειμενικότητα η παρούσα διατριβή δέχεται την (ανα)παραστατική φύση των οντολογικών κατηγοριών και υπογραμμίζει την ανάγκη θέασης και προσέγγισής τους μέσα από το πρίσμα της διαλεκτικής του ύστερου καπιταλισμού, όπως την ορίζει ο Jameson. Βέβαια, κεντρικό άξονα προσέγγισης της υποκειμενικότητας αποτελούν οι έννοιες της οριακότητας και κατωφλικότητας στην ενεργητική συνθεώρησή τους με τον νομαδισμό και ιδιαίτερα το νομαδικό υποκείμενο. Στον άξονα της καθαυτής προσέγγισης των λογοτεχνικών κειμένων, η έρευνα θα εκκινήσει από τα ποιητικά παραδείγματα διαγράφοντας ένα φιλόδοξο άνυσμα να προσεγγίσει και ενδεικτικά παραδείγματα πεζογραφίας, δηλαδή είτε προσπαθειών των ήδη μελετημένων ποιητών είτε κειμένων που μπορούν να συναφθούν στο συγκεκριμένο μεθοδολογικό πρίσμα. Τομές προσέγγισης αναφορικά με την ποίηση

θα αποτελέσουν: α) η αυτοσυνειδησία του υποκειμένου και της ποιητικής πράξης σε συγγραφείς, όπως ο Λ. Πούλιος, ο Α. Χιόνης και ο Γ. Βαρβέρης· β) το αίσθημα της ελληνικότητας στη σύγχρονη κοινωνία σε ποιητές, όπως ο Θ. Γκόρπας· γ) η θέση του φύλου και η σωματικότητά του στην εννόηση του υποκειμένου με έμφαση στο γυναικείο σε ποιήτριες, όπως η Ε. Βακαλό, η Ν. Χατζιδάκη, η Ν. Ησαΐα, η Μ. Αραβαντινού και η Μ. Λαϊνά· δ) η διαλεκτική σχέση των μορφών σε ποιητές, όπως ο Δ. Καψάλης. Τέλος, η εξέταση των λογοτεχνικών παραδειγμάτων θα στραφεί προς πεζογραφικές μορφικές επιλογές οι οποίες αναπτύσσονται σ' ένα μεταιχμιακό χώρο, όπως παραδειγματικά συμβαίνει στα κείμενα του Μ. Μήτρα, που είτε τιτλοφορούνται ως ποιητικά είτε ως πεζογραφήματα (σύμφωνα με τον ίδιο «πεζο-γραφήματα») και δημιουργούν ένα λογοτεχνικό μετανεωτερικό συνεχές.

## 1.b. English Abstract

### **Dialectic (re)presentations of the ontology of the *nomadic subject*: the example of *liminality* in Greek (post)modern literature**

Supervisor: Dr. D. Angelatos, Professor of Modern Greek Literature and Literary Theory

Keywords: subject, subjectivity, dialectics, nomadism, nomadic subject, postmodern subject, (re)presentation, difference, systemic violence, modern Greek identity, postmodernism, gender studies.

The purpose of the proposed PhD thesis is to study the ontology of the subject, as it is formed (re)presentatively by dialectic relations and materialized in Modern Greek literature. The research of the literary texts will commence at *Páli* [Πάλι] magazine (1964-1966), where the new artistic and literary formulations were first introduced. These differentiate themselves from the post-war experience and are presented as pioneer. First and foremost, we accept that these pioneering formulations appear in poetry whose form and consistence allow for their acceptance. In order for this approach to be successful, the parallel study of Literary Theory and Criticism is recommended, in accordance with modern views in the literary field and especially in Cultural Studies. With regards to subjectivity, this thesis accepts the (re)presentative nature of ontological categories, and underlines the need for an approach through the dialectic of late capitalism, as it is defined by F. Jameson. Nevertheless, *marginality* and *liminality* constitute the major aspects of the approach, in co-operation with nomadism and nomadic subjects. As for the actual approach of the literary texts, the research will begin with poems, under the ambitious plan to reach some indicative examples of prose; these texts are mostly either composed by poets or novels that can be approached under the specific methodological system of this thesis. The approached intersections will be: a) the self-consciousness of the subject and of the act of being a poet, as in the works of L. Poúlios, Arg. Hiónis and Y. Varveris; b) the sentiment of being Greek in modern society in poets like Th. Górpas; c) the essence of gender and corporality in understanding the subject (mostly the female) in poets as E. Vakaló, N. Hatzidáki, N. Hesaía, M. Aravantinoú and M. Lainá; d) the dialectic relation of forms in poets as D. Kapsális. Finally, our approach will proceed to novels that are formed in the verge of new formulations, e.g. the texts of M. Métras that are characterized as poems of novels and create a (post)modern literary continuum.

## 2. Ενδεικτική Βιβλιογραφία Βάσης

- Agamben, G., *Homo Sacer. Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή* (1995), μτφρ. Π. Τσιαμούρας, επίμ. Φ. Πατσάκης, Αθήνα, έρμα, 2018.
- Ansell-Pearson, K. (επιμ.), *Deleuze and Philosophy. The Difference Engineer*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη, Routledge, 1997.
- Baudrillard, J., *Αμερική* (1986), μτφρ. Ν Χρηστάκης, Αθήνα, futura, 2004<sup>2</sup>.
- Baudrillard, J., *Ομοιώματα και Προσομοίωση* (1981), μτφρ. Σ. Ρέγκας, Αθήνα, Πλέθρον, 2019.
- Bauman, Z., *Ρευστοί Καιροί. Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας* (2007), πρόλ.-μτφρ. Κ. Δ. Γεώργας, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2017.
- Bhattacharyya, G., *Σεξουαλικότητα και Κοινωνία. Σύγχρονες Προσεγγίσεις* (2002), μτφρ. Π. Μπουρλάκης, Αθήνα, Σαββάλας, 2008.
- Boucher, M. – Pleyers, G. – Rebughini, P., *Subjectivation et désubjectivation. Penser dans la globalisation*, πρόλ. Μ. Wieviorka, Παρίσι, Éditions de la Maison des sciences de l'homme, 2017.
- Bourdieu, P., *Γλώσσα και Συμβολική Εξουσία*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, εισ. Ν. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Καρδαμίτσα, 1999.
- Bourdieu, P., *Επιστήμη της επιστήμης και αναστοχασμός. Κύκλος μαθημάτων στο Collège de France 2000-2001*, μτφρ. Θ. Παραδέλλης, προοίμ. Ν. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Πατάκης, 2007.
- Bourdieu, P., *Η Ανδρική Κυριαρχία (= La domination masculine*, Παρίσι, Éditions du Seuil, 2002 [1<sup>η</sup> έκδ. 1998]), μτφρ. Ε. Γιαννοπούλου, Αθήνα, Πατάκης, 2015<sup>2</sup> [1<sup>η</sup> έκδ. 2008].
- Bourdieu, P., *Η Διάκριση. Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, μτφρ. Κ. Καψαμπέλη, πρόλ. Ν. Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Πατάκης, 2020 [1<sup>η</sup> έκδ. 1999].
- Buchanan, I., *Deleuzism. A Metacommentary*, Εδιμβούργο, Edinburgh University Press, 2000.
- Butler, J., *Αναταραχή Φύλου. Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (1999), μτφρ. Γ. Καραμπέλας, εισ.-επιστ. επιμ. Β. Κάντσα, επίμ. Α. Αθανασίου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2009.
- Colebrook, C., *Gilles Deleuze*, London & New York, Routledge, 2002.
- Connor, S., *The Cambridge Companion to Postmodernism*, Κέμπριτζ ΗΒ, Cambridge University Press, 2004.
- Deleuze, G. – Guattari, F., *Capitalisme et Schizophrénie. 1: L' Anti-Œdipe*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1972-1973· στα ελλ.: *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια. 1: Ο Αντι-Οιδίπους*, μτφρ. Β. Πατσογιάννης, Αθήνα, Πλέθρον, 2016.
- Deleuze, G. – Guattari, F., *Capitalisme et Schizophrénie. 2: Mille Plateaux*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1980· στα ελλ.: *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια. 2: Χίλια Πλατώματα*, μτφρ. Β. Πατσογιάννης, Αθήνα, Πλέθρον, 2017.
- Deleuze, G., *Différence et répétition*, Paris, Presses Universitaires de France, 1968· στα ελλ. *Διαφορά και Επανάληψη*, μτφρ. Κ. Β. Μπουντάς, Αθήνα, Εκκρεμές, 2019.

- Dosse, F., *La saga des intellectuels français. II. L'avenir en miettes (1968-1989)*, Παρίσι, Gallimard, 2018.
- Eagleton, T., *Ιδεολογία. Μια Εισαγωγή*, μτφρ. Μ. Λάμπρου, επιστ. επιμ., Ε.-Μ. Σηφάκη, Αθήνα, Πεδίο, 2018.
- Foucault, M., *La naissance de la Biopolitique. Cours ou Collège de France 1978-1979*, επιμ. Μ. Senellart, γεν. επιμ. François Ewald – Alessandro Fontana, Παρίσι, ÉHÉSS – Gallimard – Le Seuil [Σειρά: Hautes Études], Οκτώβριος 2044· στα ελληνικά: *Η Γέννηση της Βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1978-1979*, μτφρ. Β. Πατσογιάννης, Αθήνα, Πλέθρον, Φεβρουάριος 2020 [1<sup>η</sup> έκδ. Δεκέμβριος 2012].
- Foucault, M., *Les Anormaux. Cours ou Collège de France 1974-1975*, Παρίσι, ÉHÉSS – Gallimard – Le Seuil [Σειρά: Hautes Études], Μάρτιος 1999· στα ελληνικά: *Οι Μη Κανονικοί. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1974-1975*, επιμ. Β. Μαρκέτι – Αντ. Σαλομόνι – Φρ. Εβάλντ – Αλ. Φοντάνα, μτφρ. Σ. Σιαμανδούρας, Αθήνα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Φεβρουάριος 2019<sup>3</sup> [1<sup>η</sup> έκδ. Ιούλιος 2010].
- Foucault, M., *Subjectivité et Verité. Cours ou Collège de France 1980-1981*, επιμ. Frédéric Gros, γεν. επιμ. François Ewald – Alessandro Fontana, Παρίσι, ÉHÉSS – Gallimard – Le Seuil [Σειρά: Hautes Études], Μάιος 2014· στα ελληνικά: *Υποκειμενικότητα και Αλήθεια. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας, 1980-1981*, μτφρ. Β. Πατσογιάννης, Αθήνα, Πλέθρον, 2015.
- Haraway, D., *Ανθρωποειδή, Κυβόργια και Γυναίκες: η επανεπινοήση της φύσης (1991)*, μτφρ. Π. Μαρκέτου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2014.
- Jameson, F., *Antinomies of Realism*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη, Verso, 2013.
- Jameson, F., *Fables of Aggression. Wyndham Lewis, the Modernist as Fascist (1979)*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη, Verso, 2008.
- Jameson, F., *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη, Verso, 1991.
- Jameson, F., *The Hegel Variations. On the Phenomenology of Spirit*, Λονδίνο – Νέα Υόρκη, Verso, 2017 [1<sup>η</sup> έκδ. 2010].
- Jones, J. – Bradbury, L. – Boutillier, de S., *Εισαγωγή στην Κοινωνική Θεωρία (= Introducing Social Theory*, Κέμπριτζ ΗΒ, Polity Press, 2016), μτφρ. Β. Ντζούνης, επιμ. Α. Ρινόπουλος, Αθήνα, Πλέθρον, 2017.
- Labica, G., *Η βία; Ποια βία;*, μτφρ. Χ. Βαλλιάνος – Τ. Μπέτζελος, πρόλ.-επιμ. Σ. Κουβελάκης, Αθήνα, Εκτός Γραμμής, 2014.
- Marin, L., *On Representation (1994)*, μτφρ. C. Porter, Στάνφορντ Καλιφόρνια ΗΠΑ, Stanford University Press, 2001.
- Patton, P. (επιμ.), *Deleuze: A Critical Reader*, Ηνωμένο Βασίλειο, Blackwell, 1996.
- Rebughini, P. «Subject, subjectivity, subjectivation», *Sociopedia.isa*, 1-11.
- Ritzer, G. – Stepnisky, J., *Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία (= Modern Sociological Theory*, Λονδίνο, Sage Publications, 2018<sup>8</sup>), επιμ. Μ. Κολοκυθά, μτφρ. Μ. Βρεττού – Γ. Χρηστίδης, Αθήνα, Κριτική, 2020<sup>2</sup> [1<sup>η</sup> έκδ. 2012],
- Sabot, P., *Φιλοσοφία και Λογοτεχνία. Προσεγγίσεις και Διακύβευμα ενός ζητήματος (= Philosophie et littérature : approches et enjeux d'une question*, Παρίσι, Presses Universitaires de France, 2002), μτφρ. Γ. Πρελορέντζος, Αθήνα, Gutenberg, 2017.

- Schrift, A.D. (επιμ.), *The History of Continental Philosophy. Vol. 6: Poststructuralism and Critical Theory's Second Generation*, Σικάγο ΗΠΑ, Chicago University Press, 2010.
- Smith, D.W., *Essays on Deleuze*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 2012.
- Žižek, S., *Violence. Six Sideways Reflections*, Λονδίνο, Profile Books, 2009<sup>2</sup> [1<sup>η</sup> έκδ. 2008].
- Αθανασίου, Α. (επιμ.), *Φεμινιστική Θεωρία και Πολιτισμική Κριτική*, εισ. Α. Αθανασίου, μτφρ. Π. Μαρκέτου – Μ. Μηλιώρη – Α. Τσεκένης, Αθήνα, νήσος, 2006.
- Βαρίκα, Ε., *Για μια πολιτική γραμματική του φύλου* (2006), μτφρ. Π. Μαρκέτου, Αθήνα, Πλέθρον, 2009.
- Γεωργίου, Θ., *Η Φιλοσοφία ως Κριτική Κοινωνική Θεωρία*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2004.
- Λάγιος, Θ., *Stirner – Nietzsche – Foucault. Ο θάνατος του Θεού και το τέλος του Ανθρώπου*, Αθήνα, futura, Νοέμβριος 2012.
- Λαμπρέλλης, Δ. Ν., *Η ένταση, το υποκείμενο, η κοινωνία. Φιλοσοφικές παρατηρήσεις στη «Stultifera Navis» του Foucault*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2014.
- Λυοτάρ, Ζ.-Φ., *Η Μεταμοντέρνα Κατάσταση*, πρόλ. Θ. Γεωργίου, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, Γνώση, 1988.
- Μπάτλερ, Τ., *Σώματα με Σημασία. Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο* (1993), μτφρ. Π. Μαρκέτου, εισ.-επιστ. επιμ. Α. Αθανασίου, Αθήνα, Εκκρεμές, 2008
- Μπραϊντόττι, Ρ., *Νομαδικά Υποκείμενα. Ενσωματότητα και έμφυλη διαφορά στη σύγχρονη φεμινιστική θεωρία* (1994), μτφρ. Α. Σηφάκη – Ο. Τσιάκαλου, επιμ. Α. Σηφάκη, Αθήνα, νήσος, 2014.
- Ντεριντά, Ζ., *Η γραφή και η διαφορά* (1967), μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003.
- Ντεριντά, Ζ., *Περί Γραμματολογίας* (1967), Αθήνα, Γνώση, 1990.
- Ντεριντά, Ζ., *Πλάτωνος φαρμακεία* (1967), μτφρ. Χ. Λάζος, Αθήνα, Άγρα, 1990.
- Τζωρτζόπουλος, Δ. (επιμ.), *Ανθολόγιο Κειμένων του G.W.F. Hegel: Ποιος σκέφτεται αφηρημένα;*, μτφρ.-σχολ. Δ. Τζωρτζόπουλος, Αθήνα, Gutenberg, 2011.
- Φουκώ, Μ., *Η μικροφυσική της εξουσίας*, μτφρ.-σχ. Α. Τρουλινού, Αθήνα, ύψιλον/βιβλία, 1991.
- Φουκώ, Μ., *Το μάτι της εξουσίας*, μτφρ. Τ. Μπέτζελος, Θεσσαλονίκη, Βάνιας/Περάσματα, 2008.